

Historik tillbakablick

Alpina Fjällräddningen Kiruna

Tidigt 1900-tal

Bland fjällfolk och ortsbefolkning har det alltid setts som en självklarhet att inte lämna någon kvar på fjället, eller i skogarna. För Fjällanläggningarna, vilka öppnades när järnvägen mellan Luleå och Narvik blev klar år 1900, var det en självklar sak att reda ut nödsituationer på fjället. Många var de färdledare och guider som fick delta i eftersök, samt bära skadade och döda till närmaste väg eller järnväg.

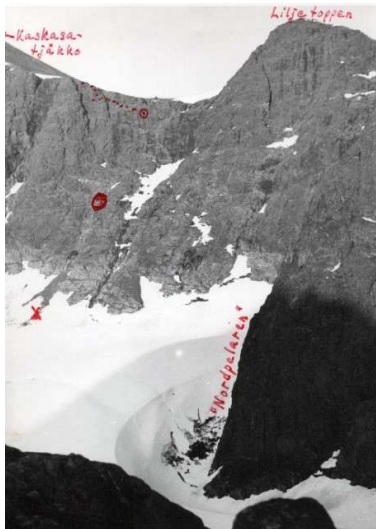
Sten Brander och värnpliktig lastar en klövelväst i Kitteldalen med en person som ankam vid fall från Kebnekaise Östra

Formellt hade polisen även då ett ansvar att organisera räddningar. Ofta anlätades civilpersoner och militär i dessa uppgifter om polisen själv inte hade tillräcklighet med egna resurser.

1930. I Kiruna anlätades ofta KFUM:s scoutkår vid eftersök av Landsfiskalen.

Då det i många fall ansågs som olämpliga uppgifter för yngre pojkar bildades 1937 ur KFUM:s äldre ledare den s.k. "Säkerhetstjänsten". Här ingick fjällkarlar som Gunnar Max Lahti, Erik och Axel Ahlström, Sten Brander, Erik Klint, Lars Sarri, Åke Morell och Hugo Lindberg.

Säkerhetstjänsten, vilken var helt ideell, fick sina uppdrag av polisen och de organiserade själva hela insatserna. Endast de av länsman i förväg godkända kostnaderna ersattes, såsom buss, båt eller bil. Ingen gemensam utrustning fanns och tex räddningpulkor fick tiggas ihop. Flyg, med pontoner eller med skidor rekvirerades via polisen och kom då oftast från arméflyget i Boden vilka även en period hade en flygbas vid Luossajärvi.

Olycksplats 1941. Två klättrare omkomna under nedstigning. Foto Gillis Billing
 O = fyndplats

En av de större insatserna under denna tid var eftersöket av tre lärarinnor som försvunnit i Unna Visttasvaggi, tragiskt nog hittades inte kropparna förrän sommaren efter. Man misstänkte att de frusit ihjäl.

Första alpina Fjällräddningsgruppen.

1941 saknades två klättrare vid namn Rydberg och Skoglund i Tarfala. Säkerhetstjänsten anlätades för eftersök. De saknades kroppar siktades på norrsidan av Kaskasatjåkka under Liljetoppen. Kropparna kunde efter stora mödor bärgas och transporteras till Nikkaluokta i pulkor. Efter denna insats insåg Säkerhetstjänsten att kompetens och utrustning saknades för denna typ av uppdrag. STF skänkte då Säkerhetstjänsten ett 30 meter långt klätterrep (4 slagen hampa). STF bjöd även in Säkerhetstjänsten att fritt delta med två personer på den årliga klätterkursen. Säkerhetstjänsten kom också att få visst ekonomiskt stöd av Länsstyrelsen och LKAB.

1965 förstatliga; Polisen och tar över ansvaret för fjällräddningen enligt ett riksdagsbeslut. En organisation med civila fjällräddare upprättas. Ersättning till fjällräddarna införs.

Fjällräddarna blev formellt anställda och omfattades av arbetsgivarens försäkringar.

Inledningsvis saknades dock kompetensen för räddning i Alpin terräng.

1969 Alpina gruppen i Kiruna övar för första gången.

Efter upprepade besvärliga räddningsinsatser runt Kebnekaise beslutar Polismästare Walter Eriksson att komplettera fjällräddningen i Kiruna med en Alpin grupp för att hantera insatser i utsatt terräng.

Sivert Norvall fick som polis i uppdrag att sätta ihop en grupp och planera en utbildning till den 23–27 juni 1969 på Kebnekaise Fjällstation. Deltagarna fick ta sig dit för egen maskin.

*Vägerspelet bärs till en klippshylla
under SO väggen Tuolpagorni. Foto
Björn Lundquist*

Förplanering hade då skett i en mindre grupp och utrustning var anskaffad via Rikspolisstyrelsen. Modellen var kopierad från alpländerna och den gemensamma utrustningen bestod av rep och förankringsutrustning, wiespel med 1000m stållina, bårsele för skadad person och bår. Båren var försedd med ett stödhjul för att underlätta långa transporter på planmark. All personlig utrustning som hjälm, klättersela, stegjärn rygsäck förutsattes medlemmarna själva tillhandahålla. Radiokommunikation inom gruppen och till räddningsledningen saknades helt.

Taktiken var baserad på att undsättning skulle ske genom att transportera manskap och material till säker plats ovanför den utsatte antingen med hjälp av helikopter eller så fick man bära upp utrustningen. Därefter firade man sig ner med hjälp av wiespelet, gjorde omhändertagande och firade den skadade upp eller ner. Principen var att en Polis alltid skulle delta vid en utryckning.

I Gruppen ingick:

Sivert Nordvall Polisintendent

Gert Fischer Föreståndare

Sten Brander Direktör

Frans Schneider Mekaniker

Gunnar Finn Ingenjör

Essi Sarri Fjällförare

Teo Frans Köpman

Anders Morell Ingenjör

Björn Lundkvist Löjtnant

Olle Teg Förste polisassistent

Lennart Eriksson Tandläkare

*Räddningsövning på Nallo 1975.
Foto Björn Lundquist*

Elddopet kom 1972 när två värnpliktiga från Arméns Jägarskola saknades. Efter en stor sökinsats i Tarfala kunde dom efter fyra dygn lokaliseras och räddas från en klippavsats på Kebnepaktes östkam ovanför "Svarta väggen" där de klättrat fast i det dåliga vädret. För att nå klipphyllan krävdes av räddningsmännen en utsatt klättring på nedisad klippa i två replängder vilket troligen räddade de värnpliktigas liv. Helikopter kunde dock användas för transporten till Tarfala.

1978 När Lennart Lindblom tillträdde som polismästare genomfördes en kvalitetshöjning av den alpina gruppens förmåga.

Utrustningen moderniserades och kompletterades, gruppens sammansättning sågs över och deltagarnas föregenskaper och förmågor poängsattes. Nya bårar och vinschar med mera anskaffades All lätt klätter-utrustning ersattes med rustikare material som exempelvis stålkabiner med skruvlåsning och enbart statiska rep i stället för vajer. Försök med olika radiosystem prövades men ett fungerande radiosamband uteblev. Rutiner för besiktning av utrustningen började tillämpas.

*Figur 2 Räddning ur glaciärspricka.
Foto Björn Lundquist*

Samverkan med Arméflyget i Boden utökades och samträningen gav stora möjligheter till att mer effektiva räddningsinsatser. Vid övningarna kunde gruppen ha tillgång till två vinschande och tre mindre transporthelikoptrar i tillägg till polishelikoptern och någon civil maskin. Nya övningsområden och olycksscenarier prövades regelbundet, deltagarnas förmågor i ledarskap drillades genom att skifta uppgifter i gruppen och genom att genomföra realistiska övningar. Förmågan i skadeomhändertagande förbättrades genom att läkare nu ingick permanent i gruppen

Taktiken baserades nu på att använda Helikopter i första hand men beredskap skulle finnas för att lösa situationer där helikopter inte kunde användas som vid dåligt väder eller i grottor. Klättring skulle om möjligt undvikas och dubbel säkring skulle så långt som möjligt tillämpas.

Förmågan att spana och leta från helikopter tränades. Polishelikoptern deltog oftast vid övningarna men den hade för liten lyftförmåga för arbete säkert på hög höjd och blev mest använd för transporter.

Vid utbildningarna inbjöds representanter från Länspolisen och Rikspolisstyrelsen där Lars Erik Freeman var en flitig besökare som bidrog till högre anslag för verksamheten.

Insatserna denna tid var ganska få mennågon eller några uttryckningar per år.

Alpina gruppen insåg tidigt att det fanns brister i fastställda metoder hur räddningsarbetet säkert kan utföras och då speciellt i samverkan med helikopter. Gruppen var tydlig med att det var polisens ansvar att ta fram en handledning/instruktion. Rikspolisstyrelsen åtog sig att göra detta efter påtryckningar från CIFRO (Civila Fjällräddares riksorganisation numera SVEFRO) och Lennart Lindblom. En instruktionsbok i Alpin räddning införskaffades från Schweiz och skulle översättas och försvenskas men arbetet avstannade tyvärr.

Kuriosa

Figur 3 Sovjetisk alpin grupp tävlar i momentet Kanvratljälp 1973. Foto Björn Lundqvist

1973 deltog Anders Morell och Björn Lundqvist vid som svenska ICAR- (Internationella kommissionen Alpin Räddning) delegater vid de Sovjetiska mästerskapen i alpin fjällräddning i Kaukasus.

1974 Räddade Anders Morell och Gert Fischer gråhunden Killen från en klippavsats i Gautosjö. Uppdraget var inte sanktionerat av Polisen men utfördes med polisens utrustning. Räddningen gav stort eko i rikspressen och satte Alpina fjällräddningen i fokus.

1977 Besiktigades LKAB:s skorsten i Svappavaara genom att Gunnar Finn firas genom den. Uppdraget låg även det utanför Polisens ansvar.

1987 användes Alpina gruppens bår för att rädda Bengt Sörvik från 7200 m höjd på Mount Everest sedan han brutit foten under etablering av bestigningsleden. Efter att ha övernattat ensam genomfördes en tre dagars räddnings insats. Båren var lånad av den svenska expeditionen genom Rickard Strand.

1988 Vid en uppvisningsövning under snöfestivalen Rappellerade Alpina Gruppen ner på taket till Hotell Ferrum med Helikopter och spelades därefter ner efter väggen med vinsch och hämtade upp en figurant.

1990 talets Alpina gruppen medlemmar anlätades av LKAB för hjälp om någon skulle fastna i ett gruvschakt. En skarp insats utfördes med gott resultat.

När CIFRO Civila fjällräddares riksorganisation bildades ingick Anders Morell från Alpina gruppen i styrelsen. Morell blev direkt ordförande på det första mötet då den tilltänkte ordföranden Sten Kåbro omkom då hans helikopter flög in i en antenn.

- 1930** **En organiserad civil fjällräddning bildas i Kiruna "Säkerhetstjänsten"**
- 1941** **Första dokumenterade alpina räddningsinsatsen genomförs**
- 1941** **Säkerhetstjänsten utbildas och utrustas i Alpin räddning**
- 1965** **Polisen förstatligas och tar över ansvaret för Fjällräddning**
- 1969** **Polisen bildar utrustar och övar en alpin räddningsgrupp**
- 1972** **Alpina gruppen utför en stor räddningsinsats och räddar två på Kebnekaise.**
- 1978** **Alpina gruppen rekonstrueras och kvalitetssäkras samt Helikopter Certifierades.**

70-talet var Gunnel Lundqvist som första kvinnliga Alpina Fjällrädd med övade sen har det genom åren varit 5 kvinnliga Alpina fjällräddare.

80-talet Anders Morell som Grupp Chef.

90-talet Odd Fischer som Grupp Chef och senare Polisens samordnare för Fjällräddningen i Norra Lappland. Odd ingår sedan flera år som Operatör på Polisflyget.

00-talet Mikael Oja Grupp Chef.

2000 11 augusti 2000 var Alpina gruppen med om en helikopterolycka där tre ur besättningen förolyckades. En Super Puma H 94 flög in i bergvägen på Kaskasapakte när dom skulle komma och assistera Alpina gruppen vid en fjällräddningsinsats.

- Efter den olyckan kom det fram till att det är ett krav att alla Alpina Fjällräddare skall ha samband på samma kanal som den helikoptern skall arbeta med Alpinisterna för att kunna briefa samt varna om det finns behov.
- Det kom även fram att den flygbesättning som skall göra en skarp insats med Alpina Fjällräddningen, så skall besättningen vara samövade med Alpinisterna och med den helikopter typ som insatsen skall genomföras med.

2015 Fjällräddningen omorganiserar och får en Gemensam budget för hela Fjällkedjan och Stefan Källström tillträder som Verksamhets utvecklare för Fjällräddningen Norra Lappland. Den nya organisationen blir ett jättelyft för alla Fjällräddare med utökad utbildning, övningstid samt utrustning.

2018 Alpina Grupperna från Östersund samt Kiruna samövar i Kebnekaise för första gången.

Alpina Grupperna från Östersund och Kiruna påbörjar tillsammans arbetet med att ta fram en gemensam metodhandbok samt börjar likställa övningar och arbetsmetoder, det arbetet leds av grupcheferna från respektive grupp.

2022 Samövar båda Alpina Grupperna i Sarek.

2022 Återupptogs traditionen att dela ut Alpina gruppens anrika märke till dom som deltagit som Alpinist, figurant, föreläsare på någon av Alpinas sommarövning. Detta märke är lite ett heders och introduktions märke och delas endast ut en gång till dom som deltagit på en sommarövning.

2024 Mikael Oja lämnar över till Tomas Bergemalm som Grupp C.

Alpina Fjällräddningen i Kiruna har senaste 20 - 25 åren haft 10–15 skarpa larm/år.

POLISFLYGET BODEN

1967 Polisflygets basering i Boden startades med en Helikopter Bell 206. (Ture Reinholt)

1982 Helikopter Bell 206L (Long Ranger).

2002 Hkp EC 135

2004 Vinschpiloter och vinschoperatörer börjar utbildas med instruktörer från Tyskland. Efterhand utbildas även de alpina fjällräddarna utbildas.

2016 Hkp Bell 429

Innan Polisflyget fick vinschförmåga användes Polishelikoptern Bell 206L för Long-Line lyft med hjälp av rep som var förankrad i helikopterns lastkrok samt en back-up genom kabinen, Även Rappelering på rep genomfördes också från helikoptern.

Civila helikoptrar (AS 350 Ecureuil) användes ofta för Long-Line samt Rappelering både under övning samt skarpa insatser.

Försvarsmakten (AF1 Boden) vinschade också med Alpina gruppen samt genomförde long-line lyft och Rappelering, främst med Hkp 3 (Bell 204) samt Hkp 11 (Bell 412) men även med Hkp 10 (AS 332 Super Puma), detta dock i liten utsträckning.

Vinschning och long-line med militären samt civila maskiner upphörde till 2008. Idag finns ingen civil helikopteroperatör som har formell behörighet att arbeta med mänsklig last i long-line.

Sammanställt av Anders Morell

Alpina Fjällräddningen Östersund

Det var efter en incident i Sylmassivet 6 oktober 1973 som behovet av en fjällräddningsgrupp med förmåga att rädda personer i brant, otillgänglig terräng uppmärksammades även i Jämtlandsfjällen. Ett sällskap på tre personer beslöt sig för att avbryta ett försök att gå Syltraversen genom att ta sig nedför rasbranten längst in i Tempeldalen. Under denna nedfärd halkade en av klättrarna och bröt benet. En av klättrarna tog sig ner till Sylstationen för att larma. Dagen efter kom civil helikopter upp med klättrare som genomförde en räddningsinsats. Piloten var en av pionjärerna inom svenskt fjällflyg; Gunnar Andersson, mer känd som "Spökis".

Efter denna incident beslöt man att bilda en alpin grupp i Östersund inom Fjällräddningen med förmåga att undsätta nödställda i brant terräng.

I Östersund värvades omkring tio personer med fjällvana och viss klättererfarenhet under ledning av Franz Fischer, som även var med vid olyckan i Sylarna 1973.

1978 utsågs Fredrik Götzmann till kontaktperson, senare gruppchef, för gruppen i Östersund, då kallad specialräddningsgruppen. Basen fanns i källaren till Polishuset på Köpmangatan i centrala Östersund. Under efterföljande år köptes räddningsutrustning in från olika alpländer. Räddningsmetoderna byggde på tung utrustning med vajervinsch, bromstrumma i trä, stålbur och stålkabiner. Mycket av utrustningen hade inte utvecklats nämnvärt sedan 1940-talet. Vajervinschen användes endast en gång skarpt. Då flögs utrustningen upp på Hoverberget för att undsätta en kraschad drakflygare som lastades i bår och firades med vajer nedför berget.

Under 1980-talet byttes utrustningen successivt ut mot mer modern klätterutrustning. Likaså värvades medlemmar med mer gedigen klättererfarenhet, och räddningsutrustningen blev repbaserad, lättare och enklare att transportera. Många av räddningsmetoderna togs fram genom egen uppfinningsrikedom där man prövade sig fram. Samarbete skedde först med civila helikoptrar, senare ambulanshelikopter och militär helikopter där det mestadels handlade om transportflygningar men också övningar med long line. Likaså long line har endast använts vid ett tillfälle skarpt. Detta i början av 1990-talet då en 15-årig pojke halkade på ett snöfält och rutschade ut för Sielkentjakkens bergvägg.

Från mitten av 1990-talet har ett utbyte med Internationella Kommissionen för Alpin Räddning, ICAR pågått. Under 2000-talet inleddes ett nära samarbete med Försvarsmaktens F4 och helikoptern Super Puma. Detta blev starten på en snabb utveckling av vinschningsfärdigheter. Efter flygflottiljens nedläggning 2004 inleddes samarbetet med Polisens helikopter. Gudmund Söderin utsågs till gruppchef 2005, därefter blev Mattias Söderin gruppchef 2017.

Fram till slutet av 2010-talet larmades den Alpina fjällräddningsgruppen i Östersund uppskattningsvis två gånger per år.

Uppdrag värda att nämna utöver redan nämnda är exempelvis helikopterolyckan vid Kaskasapakte i Tarfalamassivet där tre personer omkom, augusti 2000. Östersundsgruppen avlöste då kollegorna från Kiruna under insatsens tredje dag. December 2002, omkom en isklättrare under en TV-inspelning i Njupeskar, Dalarna, då han föll innanför isen i forsande vatten. Alpina fjällräddningsgruppen bärgade kroppen.

Under senare år har de skarpa räddningsuppdragen blivit fler och fler.

Övning i Stugun början 1980-talet.